

Wie betaalt natuurvriendelijke inrichting en onderhoud van sloten, vaarten en kanalen?

Hoogheemraadschap Amstel, Gooi en Vecht (AGV) heeft een voorstel klaar liggen voor agrariërs, overheden en terrein- en wegbeheerders in haar beheergebied voor een natuurvriendelijke inrichting en natuurvriendelijk onderhoud van oevers langs sloten, vaarten en kanalen. AGV is bereid om het komende decennium flink te investeren in natuurvriendelijke inrichting van wateren, met name buiten de bestaande profielen. Het hoogheemraadschap verwacht dat ook de provincies en het ministerie van LNV een bijdrage leveren om de groenblauwe dooradering te realiseren en duurzaam in stand te houden. De verwachting van AGV is dat de provincies en LNV dit waar maken door duurzame financiering van groenblauwe diensten. Niet alleen voor het bereiken van groenblauwe doelen maar wat LNV betreft ook als compensatie van de historische en voortgaande belasting met vervuilende stoffen vanuit de landbouw.

De in dit artikel voorgestelde combinatie van natuurvriendelijke inrichtings- en onderhoudsmaatregelen om ecologische doelstellingen in KRW-waterlichamen en andere wateren te bereiken, leidt tot een groenblauwe dooradering van het landschap, robuustere watersystemen met meer waterbergingscapaciteit, een betere waterkwaliteit en ecologie én hogere natuurwaarden. De meeste winst valt te halen bij natuurvriendelijke inrichting buiten het bestaande profiel van wateren.

AGV betaalt inrichting en waardevermindering grond

AGV is bereid om de kosten van inrichting langs particuliere oevers te betalen evenals de kosten van waardevermindering van de grond die niet meer agrarisch kan worden gebruikt. Hiervoor is in 2006 een subsidieregeling ingesteld. Daar wordt helaas nog geen gebruik van gemaakt, omdat een bijpassende onderhoudsregeling voor agrariërs ontbreekt.

Onderhoud door onderhoudsplichtige

AGV hanteert als uitgangspunt dat de onderhoudsplichtige van het water ook daadwerkelijk het natuurvriendelijk onderhoud verricht. De onderhoudsplicht is in de keur of de legger vastgelegd. In natuurgebieden zijn de onderhoudsplichtigen de natuurbeheerders zelf, in landbouw- en andere gebieden de eigenaren van de oevers of het water. Alleen in de belangrijkste wateren, hoofd- en boezemwateren voert Waternet namens AGV het 'natte' onderhoud uit. Ook daar bestaat de mogelijkheid het onderhoud als 'groenblauwe dienst' uit te besteden aan oevereigenaren of op te dragen aan loonwerkers.

Groenblauwe diensten

Bij particuliere oevers buiten primaire wateren gaat de voorkeur uit naar onderhoud door de oevereigenaar als *groenblauwe dienst*, zoveel mogelijk in aanvulling op een *groene dienst* van natuurvriendelijk onderhoud van de achterliggende

droge oevers. Beide diensten kunnen op kosten van de provincies en LNV middels het zogeheten Programma Beheer en/of middels ILG- of andere gelden worden verrekend.

Inrichting en onderhoud in één pakket

Om precies aan te geven wat wordt bedoeld, hierbij de voorgestelde maatregelcombinatie van natuurvriendelijke inrichting en onderhoud:

- het afgraven van een strook droge oever van (minimaal) twee meter breed tot 10 à 20 cm onder het waterpeil (de natte oever);
- natuurvriendelijk onderhoud (maaïen, schonen, baggeren) van de natte oever én van het daarlangs gelegen open water;
- natuurvriendelijk onderhoud (maaïen) van een achterliggende mest- en spuitvrije zone van circa twee meter breed (minimaal het schuine talud plus een meter);
- in akkerbouwgebied het graven van een smalle ondiepe greppel plus opstaande richel aan de landzijde van de mest- en spuitvrije zone.

Wat is het doel?

De combinatiemaatregel heeft positieve en cumulatieve effecten op de waterberging, de ecologische toestand en waterkwaliteit, en op de natuurwaarden van zowel water als oever:

- verbetering ecologische toestand door toename dichtheid en diversiteit planten en dieren. De twee meter brede strook vormt een groeigebied voor veel plantensoorten en een leef-, paai- en broedgebied voor veel diersoorten inclusief vis, watervogels en vliegende insecten;
- toename diversiteit planten en dieren. De ecologische toestand en natuurwaarden van zowel droge als natte oever zullen in de loop der tijd steeds verder verbeteren door de geleidelijke 'verarming' van de oeverzone (minder plantenvoedingsstoffen) waardoor er meer soorten en zeldzamere planten en dieren kunnen leven;
- toename waterberging. Het afgraven van twee meter grond tot onder het waterpeil levert een extra stuk waterberging op, waardoor het watersysteem meer water vast kan houden;
- een robuuster watersysteem. 'Verruiming' van het profiel leidt niet alleen tot meer waterberging, maar ook tot een robuuster systeem voor waterkwaliteit en ecologie;

Mestvrije zones 'verplicht' vanwege Nitraatrichtlijn

Ontleend aan notitie Douwe Jonkers VROM 3 juli 2007

In het kader van het mestbeleid, vanwege het 3e Actieprogramma van de Nitraatrichtlijn, moeten lidstaten mestvrije zones voorschrijven langs oppervlaktewateren. De Nitraatrichtlijn is een Europese richtlijn om de emissies van stikstof en fosfaat uit de landbouw terug te brengen. Dit moet gerealiseerd worden door het toepassen van een 'goede landbouwpraktijk'. Het instellen van mestvrije zones langs oppervlaktewater wordt door Europa gezien als een onderdeel daarvan.

Nederland heeft mestvrije zones als 'teeltvrije' zones vastgelegd in het Lozingenbesluit Open Teelt en Veehouderij. Deze zones zijn in grasland erg smal (schuine talud plus 25 cm). De zones zijn veel smaller dan die nu in veel andere landen worden gehanteerd.

Nederland (LNV) heeft lang onderhandeld met de Europese Commissie en aangegeven onderscheid te willen maken tussen natuurlijke wateren (zoals beken en rivieren) en kunstmatige wateren (zoals sloten, kanalen, vaarten) enerzijds en 'hoog Nederland' boven NAP en 'laag Nederland' onder NAP anderzijds.

Het belangrijkste argument was dat mestvrije zones voor laag Nederland niet kosteneffectief zijn vanwege de niet-natuurlijke waterhuishouding én vanwege de hoge slootdichtheid, waardoor veel land niet meer bemest zou kunnen worden. Het voorstel van Nederland was daarom om alleen vijf meter brede mestvrije zones langs voor te schrijven. Het Rijk heeft deze afspraak onder druk van de Tweede Kamer en de waterschappen echter éénzijdig teruggebracht naar tien procent van de beken ofwel de ecologisch meest kwetsbare delen.

Daarnaast doet het Rijk (LNV) nu wel onderzoek naar de kosteneffectiviteit van mestvrije zones in (met name) laag Nederland en bekijkt daarbij ook of andere maatregelen te bedenken zijn die kosteneffectiever zijn dan mestvrije zones. Dit onderzoek loopt tot en met 2009. Gezien de recente ontwikkeling van (verplichte) implementatie van mestvrije zones in de landen om ons heen is de verwachting dat Nederland niet ontkomt aan een verdere uitbreiding van mestvrije zones in het kader van het 4e Actieprogramma Nitraatrichtlijn (periode 2010-2013).

- ecologische verbindingzones. De natte en de achterliggende droge (natuurvriendelijk onderhouden) strook vormen tezamen een ecologische verbindingzone voor de trek van dieren en planten(zaden) tussen verschillende leefgebieden;
- groenblauwe dooradering. Het geheel levert een aantrekkelijke groenblauwe dooradering van het landschap op met bloemrijke oevers en waterranden;
- vermindering belasting schadelijke stoffen. De combinatie van bagger-, mest- en spuitvrije droge en natte zone, het afvoeren van maaisel en plantenresten, de moerasfiltering in de natte zone en in akkerbouwgebieden het extra greppeltje geven een vermindering van de belasting van het water met bestrijdingsmiddelen, zware metalen (koper, zink) en planten-voedingsstoffen (stikstof en fosfaat). Niet alleen doordat deze stoffen beter worden vastgehouden in de droge en natte zone zelf, maar ook vanwege opname van deze stoffen door de vegetatie en de afvoer van die vegetatie én door de omzetting van nitraat in stikstofgas (denitrificatie).

Programma Beheer uitbreiden met groenblauwe diensten

Natuurvriendelijk beheer van droge oevers is effectief geregeld in de Subsidieregeling Agrarisch Natuurbeheer (SAN) van het Programma Beheer. Dit programma is in 2007 door LNV overgedragen aan de provincies. Eén van de huidige SAN-pakketten omvat een regeling voor natuurvriendelijk onderhoud (maaien) van de droge oever in combinatie met een mest- en spuitvrije zone en een verbod op de afzet van onderhoudsbagger in een 'droge' zone van circa twee meter breed langs de waterkant. Wat in het programma ontbreekt, is een pakket voor het onderhoud van het natte deel van natuurvriendelijke (plantenrijke) oevers en voor het water zelf.

Aangezien het Programma Beheer in 2009 wordt aangepast, is dit een goed moment om bij de provincies en LNV aan te dringen op uitbreiding van het programma met een regeling voor natuurvriendelijk onderhoud

van water en natte, plantenrijke oevers. Laten we er in ieder geval voor zorgen dat de gelden uit het Investeringsbudget Landelijk Gebied (ILG), de Agenda Vitaal Platteland of andere 'groene' c.q. LNV-gelden ook hiervoor worden gereserveerd. Natuurvriendelijk onderhoud vergt een extra inspanning van agrariërs ten opzichte van hun huidige 'onderhoudsplicht' zoals die is vastgelegd in de Keuren van waterschappen. Daarom is een passende extra beloning op zijn plaats.

Inrichten en onderhoud van twee meter 'natte oever'

Langs primaire (hoofd)watergangen wil AGV de strook van twee meter het liefst zelf aankopen en natuurvriendelijk inrichten. Maar waarschijnlijker is dat agrarische oevereigenaren er de voorkeur aan geven hun land te behouden en zelf de oever af te graven, zeker als zij een eenmalige vergoeding ontvangen voor het onttrekken van de grond aan agrarisch gebruik. Langs overige watergangen zal AGV de kosten van natuurvriendelijke inrichting en de hieruit ontstane waardevermindering van de strook grond vergoeden.

Mest- en spuitvrije zones ook natuurvriendelijk onderhouden

Het is niet onwaarschijnlijk dat de Europese Unie het Rijk verplicht om de huidige mest en spuitvrije zones te verbreden (nu langs grasland 25 cm vanuit de insteek: bovenkant schuine oevertalud) tot bijvoorbeeld twee meter uit de waterkant. In dat geval kan als compensatie een betaling vanuit Programma Beheer worden gegeven wanneer de agrariër bereid is tot natuurvriendelijke inrichting en onderhoud (maaien) van deze zone van twee meter, echter alleen voor de méérkosten van 'natuurvriendelijk' onderhoud. Als de twee meter brede natte oever (onttrokken productieland) ook mee mag blijven tellen voor de mestrechten en het verkrijgen van landbouwsubsidies, wordt het extra aantrekkelijk voor agrariërs. Dit is iets waar VROM nog een uitspraak over zal moeten doen.

Voorwaarde blijft dat agrariërs een langdurige beheerovereenkomst kunnen afsluiten voor zowel natuurvriendelijk onderhoud van de droge en natte oever als voor de meerkosten van natuurvriendelijk onderhoud van het water waarvoor ze een onderhoudsplicht hebben.

Beleidsuitgangspunten financiering

- AGV betaalt de inrichting van natuurvriendelijke oevers langs watergangen buiten het stedelijk gebied en buiten natuurgebieden oftewel buiten het bestaande profiel;
- AGV betaalt voor de waardevermindering van de natuurvriendelijk ingerichte (afgegraven) zone bij particuliere oevereigenaren;
- AGV neemt het onderhoud van het natte deel van natuurvriendelijke oevers in primaire wateren (hoofdwatergangen en boezemwatergangen) voor zijn rekening;
- Waternet of loonwerkers voeren dit onderhoud uit of AGV besteedt dit uit aan de eigenaar van de achterliggende oever (groenblauwe dienst);
- De provincies zorgen voor aanpassing van het programma beheer en/of aanvullende groenblauwe diensten en sluiten beheerovereenkomsten af met particuliere oevereigenaren voor natuurvriendelijke onderhoud van de natuurvriendelijke oever zelf (natte deel), de achterliggende droge oever over een breedte van minimaal twee meter vanuit de waterkant (mest- en spuitvrij, afzet baggermateriaal, maaitijdstip, frequentie en methode) en het natuurvriendelijk schonen en baggeren van het water zelf;
- AGV betaalt mee aan de inrichting van natuurvriendelijke oevers buiten het bestaande profiel in primaire wateren in stedelijk gebied;
- AGV zal doorgaans ook meebetalen aan de inrichting van natuurvriendelijke oevers buiten het bestaande profiel langs primaire watergangen in natuur- en recreatiegebieden;
- AGV betaalt in principe niet mee aan natuurvriendelijke inrichting van watergangen binnen het bestaande profiel.

Johan de Bondt
(dijkgraaf Hoogheemraadschap Amstel, Gooi en Vecht)
Nico Broodbakker
(senior beleidsadviseur Waternet)